

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΗ' ΑΙΩΝΟΣ *

Υ Π Ο

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (†)
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οί πρώτοι Πατριάρχαι καὶ τὸ Πατριαρχεῖον.

Ὡς ἀνεγράψαμεν ¹, ὁ πορθητὴς τῆς ΚΠόλεως πολλὰς παρεχώρησε προνομίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἴτε οἰκοθεν εἴτε ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀθούμενος, πολλὰς παρεβίασεν αὐτάς. Ὅμοίως, παρὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εὖνοιαν πολλοὺς ἠνάγκασεν εἰς ἐξώμοσιν ².

Πολλοὶ προϋτίμησαν τὸν θάνατον, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐξωμόσεως, ἔκτοτε δὲ ἤρξατο σειρὰ «νεομαρτύρων» ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ. Διότι ἡ πίστις ἐμπνέουσα καρτερίαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καταδιωκομένων ἐξῆρεν αὐτῶν τὸ φρόνημα πρὸς τὸ μαρτύριον. Τὰ δὲ πρώτα πλήγματα κατεφέροντο κατὰ τοῦ Πατριάρχου. Ἐπὶ εἴκοσι καὶ ὀκτῶ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μεχμέτ β' ἐχημάτισαν ἐννέα Πατριάρχαι, ὧν δύο μόνον ἀπέθανον ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. Εὐρίσκοντο δέ, δυστυχῶς, καὶ κληρικοί, οἵτινες, ἐκ καταπτύστου ἀρχομανίας, ὑπέθαλπον τὰς ἐπεμβάσεις τῶν δυναστῶν, διότι ἐν τῇ κακῇ ἐκείνῃ τῶν ὑποδούλων μεταχειρίζει διαφθείροντο οἱ ἀσθενέστεροι χαρακτῆρες,

*«ἤμιον γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
ἀνέρος, εὐτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἤμαρ ἔλθῃν»*

κατὰ τὸν ποιητὴν ³. Ὡς δὲ βραδύτερον ἔγραφεν ὁ Κοραΐς, «μαστιζόμενοι ἀπὸ δεσπότης ἀνόμους ἐπληγώναμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ μίμησιν αὐτῶν ἕνας τὸν ἄλλον μὲ τὰς ἀλύσεις μας» ⁴. Ὁρθῶς δὲ παρετηρήθη ὅτι ἐν στιγμαῖς

* Ἐκ τῶν ἀνεκδότων χειρογράφων καταλοίπων τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, δημοσιευομένου μερὴ μιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Παπαμιχαήλ.

1. Ἡ ἐνταῦθα δημοσιευομένη μελέτη ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐν τῇ «Θεολογία» (Τόμ. ΙΒ' [1934] σ. 5—24 καὶ 97—115) καταχωρισθείσης πραγματείας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει»: Ἴδὲ καὶ ἀνάτυπον ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον (Ἀθῆναι 1935 σ. 40).

2. Δούκας, σ. 303 ἐξ. Κριτόβουλος, σ. 101 ἐξ. Φραντζῆς, σ. 211 ἐξ. Zinkeisen, II, 4—6.

3. Ὁμήρου, Ὀδύσσεια ρ, 222—3,

4. Α. Κοραΐ, Ἀριστοτέλους πολιτικῶν τὰ σωζόμενα, Ἐν Παρισίοις 1821, προλεγόμενα, σ. 93. Κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα ἐν τινὶ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἔγραφεν ὁ Μελέ-

κρισίμοις και περιστάσεσι δειναῖς ὁ Ἕλλην ἀναδείκνυσιν ἀρετὰς ἔξαιρέτους, περὶ τὰ καθέκαστα ὁμῶς τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ βίου πολλάκις ἀναφαίνεται χαλαίων και πλημμελῶν. Πλὴν τούτου ἢ μᾶλλον ἔνεκα τούτου συνήθως μὲν διακρίνει τὸ ἀληθὲς ἔθνικόν συμφέρον, σπανίως ὁμῶς ἐμμένει εἰς τὴν πρὸς τοῦτο ἄγουσαν εὐθείαν ὁδόν. Ἄπαντα τὰ προτερήματα και ἔλαττώματα ταῦτα γίνονται καταφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας¹.

Διαρπάσας ὁ Πορθητῆς τὸν περικαλλεστάτον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας και ἐτέρους δέκα ἕξ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων ναῶν τῆς ΚΠ., τὸν Παρθενῶνα τῶν Ἀθηνῶν και ἄλλων πόλεων τοὺς ναοὺς και εἰς μουσουλμανικὰ μεταβαλὼν τεμένη, δὲν ἐσεβάσθη οὐδὲ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, εἰς ὃν εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, διότι μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ μετέβαλε και τὸν ναὸν ἐκεῖνον εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος. Ἦναγκάσθη δὲ ὁ Πατριάρχης νὰ φύγη ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, διότι τὰ πέριξ αὐτοῦ ἦσαν ἔρημα και διότι ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ εὐρέθῃ τουρκος φονευμένος. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων μετόκησεν ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, ἣτις ἦτο γυναικεῖα Μονή, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸν 13^{ον} αἰῶνα ὑπὸ τοῦ πρωτοστάτορος Μιχαὴλ Δούκα και τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρίας Δούκαινας, ἀδελφῆς οὖσης Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ². Τὰς ὀλιγίστας μοναχὰς τῆς Μονῆς Παμμακαρίστου μετόκησεν ὁ Πατριάρχης παρὰ τὸν ἐγγὺς ναὸν «τὸν ἐν τρούλλῳ» τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ, ὅστις, καταληφθεὶς βραδύτερον ὑπὸ τῶν τούρκων, μετεβλήθη

τιος Πηγᾶς «Οἱ τοῖς λοιποῖς ὀφειλοντες καθηγεῖσθαι τυφλώττουςιν ἄντικρυς και γέγονεν ἐν ἡμῖν σκότος τό φῶς· ἐμπόριον νομίζουσι τὴν Ἐκκλησίαν, τὰς ἱερατικὰς δὲ και ἀρχιερατικὰς τάξεις οὐκ Εὐαγγελίου λειτουργίας...ἀλλὰ δόξομανίας ὑποθέσεις και πόρους χρημάτων. Ὡ τῶν δεινῶν! και τίς μου δώση τῇ κεφαλῇ πηγᾶς δακρύων και κλαύσομαι τὴν συμφορὰν τοῦ λαοῦ μου;.. Χριστὸν αὐτὸν εἶδει παρεῖναι τριπλόκῳ πάλιν φραγγελίῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλόντα τοὺς θεοκαπήλους». Πρβλ. και ἐτέραν ἐπιστολὴν ἐν Δελτίῳ Ἱστορικῆς και Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Β, 54 ὡς και ἐπιστολὰς τοῦ *Κυρίλλου Δουκάρεως* παρὰ E. Legrand, *Bibliographie hellénique (XVII siècle) IV*, 269—289.

1. *Κ. Παπαρηγόπουλος*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Ε' σ. 495.

2. *Γ. Φραντζῆς*, Χρονικὸν ed Bonn. σ. 307. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, ed Bonn. σ. 28-9. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 81-82. *Κ. Κούμα*, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, Βιέννη 1831, Γ', σ. 363. *Μ. Γεδεών*, Χρονικὸν τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου και ναοῦ, ἐν ΚΠόλει 1884, σ. 99, 104, τοῦ αὐτοῦ Πατριαρχικοὶ πίνακες, ἐν ΚΠόλει 1890, σ. 476. *Ε. Α. Σιδερίδου*, Περὶ τῆς ἐν ΚΠόλει Μονῆς τῆς Παμμακαρίστου και τῶν κτιζόντων αὐτῆς, Περιοδ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ΚΠ. Παράρτημα τόμ. Κ'—ΚΒ'. σ. 19-23. *Σπ. Λάμπρου*, Ἡ ἐν ΚΠόλει Μονὴ τῆς Παμμακαρίστου, «Ν. Ἑλληνομνήμων» Α', 280-284. *Α. Πασπάτη*, Βυζαντιναὶ μελέται, ἐν ΚΠόλει 1877, σ. 299. 303-304. *J. Socioion*, Τὸ Πατριαρχεῖον και οἱ ναοὶ τῆς ΚΠ. ἀπὸ τοῦ β' ἡμισέως τοῦ 15^{ου} μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου (ρωσιστὶ) ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ὑπουργείου τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, Πετροῦπολις 1915 τευχ. Ἰουλίου σ. 24 ἕξ.

ὡσαύτως εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος. Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐπεσκέφθη τὸν Πατριάρχην ὁ Μεχμέτ¹ καὶ διελέχθη μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ζητημάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως². Οὐχ ἤττον, παρὰ τὰς εἰδήσεις, ὅτι ἐξηκολούθησε νὰ φαίνεται εὐμενῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Μεχμέτ καὶ ὅτι παρεχώρησεν αὐτῇ τὴν ἐν ΚΠόλει ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ἡ κατάστασις αὐτῆς καὶ τῶν ὑποδούλων χριστιανικῶν λαῶν ἀπέβη δεινὴ καὶ πολλῶν θρήνων ἀξία. Ὁ Πατριάρχης ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ὡς ἕτερος προφήτης Ἱερεμίας θρηνῶν, ἔγραφεν ἐν τινὶ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, «Ἦν σοφὸν τὸ Γένος ἡμῶν, ἔνδοξον, γενναῖον, φρόνιμον, ἀνδρείον, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑποτάξαν εἰς μοναρχίαν καὶ μὴν καὶ τῇ κατ' ἀρετὴν σπουδῇ τε καὶ ἀγιωσύνῃ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀπομαζόμενον τὴν καθόλου ἀρετὴν, καθάπερ σπόγγος τὰ νάματα. Ἀλλὰ νῦν, φεῦ τῶν κακῶν, ἀπόλετο πᾶν. Ἐάλω γὰρ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἥς μόνον ἐν τῷ μνησθῆναι ἐστὶν ἐκρηῆσαι φωνὴν μετὰ κραυγῆς καὶ ὀλουγμοῦ καὶ πνεῦσαι τὰ λείψια· ἀλούσης γὰρ ἐμάνθη θυσιαστήρια, κατεπατήθη τὰ ἱερά, χύσις αἵματος πολλὴ γέγονεν· ἐμάνθησαν μονάστρια, ἐφθάρσαν παρθένοι, ἀπεκεφαλίσθησαν βρέφη, ἀπέθανον μαχαίραις τῶν ἀσεβῶν ἄρχοντες, ἱερεῖς, ἄνδρες, γυναῖκες, ἡλικία πᾶσα· οἴμοι τῷ τάλαιπῶρ καὶ ἀθλίῳ! τίς ἱκανὸς ἐκτραγωδεῖσαι τὸ μέγα τοῦτο πάθος καὶ τοῖς εἰς ἔπειτα ἀναγγεῖλαι τὴν συμφορὰν; φεῦ! ποῦ ἡ βασιλικὴ παράστασις καὶ παράταξις; ποῦ ἡ τῶν παλατίων σύνταξις; ποῦ ὁ τοσοῦτος ἐσμός τῶν ἀρχόντων; ποῦ ἡ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καλλονή; ποῦ ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ μοναχικοῦ τάγματος κόσμος; κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ...!»! Οὕτως ὁ Πατριάρχης ἀναπαρίστα ζωηρῶς τὰς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ΚΠόλεως διαδραματισθείσας ὑπὸ τῶν τούρκων σκηνάς, ἀπευθυνόμενος δὲ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ εὐσεβεῖς καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἥς προΐστατο, ἐξαιτούμενος, ἔλεγεν, «Οἱ ἀπανταχοῦ ἴστε ἀκριβῶς πάντες ὅπως συγχωρήσει καὶ παραχωρήσει Θεοῦ ἐάλω ἡ ἀθλία Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ θεῖα ταύτης κατεσκάφη τεμένη καὶ τὰ ὄντως ἐκεῖνα καὶ φρικώδη μυστήρια καὶ τὰ ἅγια τοῦ Χριστοῦ πάθη, ὦ φρικὴ! κατερρίφη τε καὶ κατεπατήθη καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἅπαντες εὐφροδύντες χρι-

1. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία σ. 83-93. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 23-30.

2. Περὶ τῶν ἐκδόσεων τῆς ὁμολογίας τοῦ Γενναδίου ἥτις θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἡ διάλεξις αὐτοῦ πρὸς τὸν Μεχμέτ, ἴδε E. Legend, *Bibliographie hellénique (XV—XVI siècles)* Paris 1903, III, 328-9. 343-5. A. Palmieri, *Theologia dogmatica orthodoxa (Ecclesiae graeco-russiae) ad lumen catholicae doctrinae examinata et discussa*, I, 437 ἔξ. Ἐν σελ. 442—452 παρατίθεται καὶ τὸ κείμενον τῆς ὁμολογίας τοῦ Γενναδίου, πολλάκις καὶ παρ' ἡμῖν ἐκδοθέν. Ἐν κώδικι 415 τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὀρει Μονῆς Βατοπεδίου σώζεται «τοῦ αὐτοῦ (=Μάρκου Ἐφέσου) ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν καὶ μετὰ ταῦτα Γεννάδιος ὁ Πατριάρχης ἔδωκε τῷ Σουλτάνῳ, ἐρωτήσαντι περὶ πίστεως». Πρὸβλ. Κώδ. 205 φ. 172α τῆς Μονῆς Ἰβήρων.

στιανοί οἱ μὲν μαχαίρῳ ἀπέθανον οἱ δὲ ἐν αἰχμαλωσίᾳ πικρῶ τυγχάνουσιν, ἄλλοι δὲ εἰς τὰ τῆς γῆς πέρατα διεσπάρησαν, ὄνειδιζόμενοι, θλιβόμενοι, στενοχωρούμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄραις τῆς γῆς καὶ ἐν θαλάσῃ τάλαιπωροῦντες, ἔνιοι δὲ τούτων καὶ πικρῶ τέλει τοῦ βίου ὑπεξάγονται... Εὐσέβεια ἡμῖν μὲν διώλετο, ἐκεῖθεν δὲ ἀπελήλατο πάντη, νόμοι θεῖοι καταπεπάτηνται καὶ πολιτεία οἴχεται δὴ πᾶσα καὶ τῶν ἀμεινόνων ἐλπίς ἅπασα, καὶ πόδες μὲν βέβηλοι τοῖς ἀβάτοις βήμασιν οὐ γὰρ δὴ ἡ τῶν μυστηρίων τελεῖται λατρεία ἐμβατεύουσι καὶ χεῖρες μαιφόνου τῶν ἱερῶν αἰσχυρῶς ἄπτονται. Τίς δ' ἂν διεξίτοι ὅσα τε καὶ οἷα τότε τοῖς ἡττημένοις τετόλμηται ὑπὸ τῶν βαρβάρων; Ἰερεμίου δ' ὄντως τοῦ θρηνηφοῦ δεῖται ἡ τραγωδία»¹.

Ταῦτα ἐν ὀδύνη ψυχῆς ὁ Πατριάρχης ἔγραψε πρὸς τὸν λαόν, ζωηρῶς ἀναπαριστῶν τὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν οἰκτρὰν τῶν πάντων κατάστασιν, παρὰ τὴν κατὰ θεωρίαν ἀνεκτικὴν πολιτικὴν τοῦ Μεχμέτ. Συνήθως λέγεται ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐν τοῖς ἐγκυκλίσι αὐτοῦ ὑπεγράφετο «Πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων», ἀλλὰ, καίτοι τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές,² διότι ὁ τίτλος εἶναι μεταγενέστερος, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν θέσιν τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ὁ διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτραγωδήσας τὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν μεγάλας συμφοράς, παρὰ τὴν ἐπιδαμψλευθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ εὐμένειαν, ἐπειδὴ αὕτη ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐκ τῆς πραγματικότητος παραχθεῖσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὑποδούλων, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, τρεῖς καταλιπὼν καὶ τρεῖς ἀναγκασθεὶς πάλιν νὰ καταλάβῃ αὐτὸν (1454-1456, 1462, 1464)³. Μετὰ τὴν πρώτην παραίτησιν αὐτοῦ Πατριάρχης ἐξελέγη ὁ Ἰσίδω-

1. Σπ. Λάμπρου, «Ν. Ἑλληνομνήμων» ΙΑ', 1914, σ. 465 ἐξ. Πρῶτος ὁ Α. Π. Κεραμεὺς (Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, Πετροῦπολις 1891, Α', 344) ὑπέθεσεν ὅτι συντάκτης τοῦ ἐγγράφου τούτου εἶναι ὁ Σχολάριος. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην παρέδέχθη καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος δημοσιεύσας τὸ κείμενον ὡς ἀνέκδοτον ἐξ Ἱεροσολυμιτικοῦ κώδικος. Ἄλλ' ἐν ἔτος πρότερον ἐν τῷ «Γρηγορίῳ Παλαμῶ» Θεσσαλονίκης, ἔτ. Β', 1913, σ. 79-81 ἐκ χειρογράφου τῆς Μ. Λαύρας Ἁγίου Ὄρους ἐδημοσίευσεν τὸ κείμενον μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν ὁ μοναχὸς Σπυριδῶν Λαυριώτης, ὡς σύνθεσιν τοῦ Μολδαβίαις Ἰωακείμ, ὡς σημειοῦται ἐν τῷ χειρογράφῳ. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις τοῦ Κεραμεῦς δὲν εἶναι ἀβάσιμος.

2. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 12 ἐξ. Ἄνδρ. Δημητραπεοπούλου, Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Ν. Φιλολογίᾳ Κ. Σάθα, «Ἡμέρα» Τεργέστης, ἔτ. 1872, ἀριθμ. 873.

3. Α. Π. Κεραμεῦς, Ἐρευναι περὶ χρονίας τε καὶ πράξεων τῶν ἀπὸ ἀλώσεως ἄχρις ἔτους 1639 Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, «Ν. Ἡμέρα» Τεργέστης ἔτ. 1916, ἀριθμ. 1856. Μητροπολίτου Σαρδελῶν Γερμανοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους ΚΠόλεως, Περιοδ. «Ὁρθοδοξία» ΚΠόλεως Η', 1933. Πρβλ. Τρ. Ἐδαγγελίδου, Γεννάδιος, σ. 63-4. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ', σ. κε', κατ'. Μ. Γεδεών, ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» Γ', 338. Ὁ Πατριάρχης ἀναφέρει ῥητῶς

ρος β' (1456-62). Ἐν μέσῳ δὲ τῆς οἰκτρᾶς ἐκείνης καταστάσεως φαῦλοι προέκυπτον ἄνθρωποι τὴν Ἐκκλησίαν συνταράσσοντες. Πρὸς τοῖς ἄλλοις διετέλει τότε ἔν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Σουλτάνου ὁ Γεώργιος Ἀμοιρούτζης, προχρηματίσας πρωτοβεσιτάριος τοῦ τελευταίου Ἑλληνοῦ Αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Δαυῖδ Κομνηνοῦ καὶ καταπροδοὺς αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐχὼν ὁ Ἀμοιρούτζης σύζυγον ζῶσαν ἔτι, ἔμμανῶς ἠράσθη τῆς χήρας τοῦ τελευταίου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἀτζαϊώλη († 1460), θυγατρὸς οὖσης τοῦ αὐθέντου τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Μουχλίου Δημητρίου Ἀσάνη. Ὁ Ἀμοιρούτζης ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰωάσαφ (1459-1463) ἐζήτησε ν' ἀποβάλλῃ μὲν τὴν νόμιμον σύζυγον νὰ συζευθῇ δὲ τὴν χήραν Ἀτζαϊώλη, ἐπειδὴ δὲ ὁ Πατριάρχης δὲν ἔσπευξε τὴν παρανομίαν, κατέφυγεν ὁ Ἀμοιρούτζης πρὸς τὸν Μ. Βεζύρη καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον, δι' ἀπειλῶν ζητησάντων παρὰ τοῦ Πατριάρχου τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ. Ὁ Πατριάρχης ὁμως ἀντέστη ἀτρομήτως, ἀποκρούσας τὴν αὐθαίρετον ἀξίωσιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντίστατο καὶ ὁ Μ. Ἐκκλησιαρχὴς τοῦ Πατριαρχείου Μάξιμος, ἀποκρούσας μετ' ἀποστροφῆς καὶ ἀγανακτίσεως τὰ προσαχθέντα αὐτῷ δῶρα ὅπως ὑποχωρήσῃ, ἀλλὰ τούτου μὲν ἀπεκόπη ἡ ρις, ὁ δὲ Πατριάρχης ἐπαύθη, ἀποκοπίσης καὶ τῆς γενειάδος αὐτοῦ. Ἔλεγε δὲ ὁ Πατριάρχης πρὸς τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸν τούρκους «οὐχὶ μόνον τὰ γένηα ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν δύνανται νὰ μὲ κόψωσιν ἕνεκα τῆς ἀληθείας, οὐδὲ θὰ παραβῶ ποτε τοὺς νόμους, ὧν διατελῶ φύλαξ καὶ προστάτης»¹. Ὁ Ἀμοιρούτζης οἰκτρῶς ἐτελεύτησε, μετὰ μικρὸν, τὸν βίον, ἀνεβιβάσθη δὲ τὸ ἕστατον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ἀλλὰ παραιτήσας αὐτὸν ταχέως, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σωφρονίου α'. (1463-4), ὅστις ἦτο ὁ ἱστοριογράφος τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου Σίλβεστρος Συροπούλος. Ἀποσυρθεὶς δὲ ὁ Γεννάδιος Σχολάριος εἰς τὴν παρὰ τὰς Σέρρας Μονὴν τοῦ Προδρόμου, διήλθεν ἐν αὐτῇ τὰς τελευταίας τοῦ βίου αὐτοῦ ἡμέρας², ζήσας πιθανῶς μέχρι τοῦ 1472.

τρίτην βιαίαν κάθοδον εἰς ΚΠολιν γενομένην τῷ 1464, Fabricii-Harles, Bibliotheca graeca XI, 374. Πατρ. Migne 160, 301. 397-8. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τινων ἐπιστολῶν τοῦ διαπρεποῦς θεολόγου τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως Θεοφάνους Μηδείας, *Σωφρονίου Ἐπιστρατιάδου* (πρ. Λεοντοπόλεως) Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας, Paris 1925, σ. 408 ἐξῆς, ὁ Σχολάριος ἠναγκάσθη νὰ καταλείπῃ τὸν θρόνον πρὸς τοῖς ἄλλοις διότι κατηγορήθη ὑπὸ τινων ὡς ἐλευθερόφρον καὶ νεωτεριστῆς ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ μεταβάλλῃ τὰς περὶ γάμου καὶ ἄλλων τινων ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις.

1. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 98. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 38. Ὑψηλάντης ἐνθ' ἄν. σ. 17. *Παπαρηγόπουλος*, ἐνθ' ἄν. Ε', 496. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XVII siècle) III, 145 ἐξ. Δ. Γρ. *Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Β', 40-43. J. Socolov, ἐνθ' ἄν. σ. 20.

2, Πρβλ. τὴν περὶ αὐτῆς ἱστορικὴν πραγματείαν *Πέτρον Παπαγεωργίου*, ἐν

Αί ένωρίς άρξάμεναι αὐται θραγαδαίαι πτώσεις καί άναβιβάσεις Πατριαρχών, έπαυξήσασαι τήν κακοδαιμονίαν, όφείλονται εἰς τήν άπληστίαν τών κατακτητῶν, οἵτινες κατέστησαν τήν θέσιν τοῦ Πατριάρχου προσοδοφόρον δι' έαυτούς. Διότι ένῶ ό πορθητής έδωκε χρηματικόν δῶρον πρὸς τόν πρῶτον Πατριάρχη, παρά τών διαδόχων αὐτοῦ έξήτει χρήματα ὡς παρά τών πολιτικῶν διοικητῶν καί ύπαλλήλων τοῦ Κράτους. Ὅπως οὗτοι έδιδον τὸ κατ' εὐφημισμὸν λεγόμενον δῶρον (πεσκές), ἦτοι ὠρισμένον χρηματικόν ποσὸν διὰ τήν ἣν κατελάμβανον θέσιν¹, οὕτως ύποχρεώθησαν ὑπὸ τῶν τούρκων νά δίδωσι χρήματα καί οἱ έκάστοτε νέοι Πατριάρχαι. Εὗρίσκοντο δέ, δυστυχῶς, καί κληρικοί άνάξιοι, πλειοδοτοῦντες πρὸς κατάληψιν τοῦ Πατριαρχικοῦ αξιώματος. Ὁ διάδοχος τοῦ Σωφρονίου Μάρκος Ευλοκαράβης (1465-1466) κατηγορήθη ὅτι πρῶτος έδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους χρήματα πρὸς έξαγοράν τοῦ Πατριαρχικοῦ αξιώματος, άλλ' ἡ κατηγορία ὑπῆρξεν άβάσιμος. Τὸ άληθές εἶναι ὅτι ὁ Μάρκος Ευλοκαράβης, διαπρέψας πρότερον έν Κρήτη κατά τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας άγῶνας αὐτοῦ, καίτοι ἐπὶ μικρὸν παρέμεινεν έν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ πολλοὺς δυσηρέστησεν. Εὗρίσκετο δέ τότε έν ΚΠόλει Τραπεζούντιός τις κληρικός, Συμεὼν ὀνόματι, άγαπητὸς ένεκα τῆς φιλοξενείας αὐτοῦ καί άλλων άρετῶν², ὃν οἱ Τραπεζούντιοι ἠθέλησαν νά καταστήσωσι Πατριάρχη, καταρρίπτοντες ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Μάρκον. Προσοικειωθέντες τοὺς κατά τούτου δυσηρεστημένους κληρικούς καί έχοντας συγγενεῖς αὐτῶν κατέχοντας αξιώματα έν τῇ Αἰλή τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ β' καί ἐκτὸς αὐτῆς, ἤρξαντο κατηγοροῦντες τοῦ Μάρκου, ὅτι διὰ πληρωμῆς χιλίων χρυσῶν νομισμάτων κατέλαβε τὸ Πατριαρχικόν αξίωμα. Ὁ Μάρκος ένόρκως διεμαρτύρητο κατά τῆς διαδόσεως ταύτης, άλλὰ δέν καθίστατο πιστευτός. Οἱ Τραπεζούντιοι καί έτεροὶ τινες κάτοικοι τῆς ΚΠ. συναθροίσαντες χίλια χρυσᾶ νομίσματα, απέστειλον αὐτὰ πρὸς τὸν Σουλτάνον λέγοντες, ὅτι καθ' ὃν τρόπον διὰ τοσούτου ποσοῦ εγένετο Πατριάρχης ὁ Μάρκος, προσφέρουσι καί αὐτοὶ τὸ αὐτὸ ποσὸν ὅπως άναδειχθῆ Πατριάρχης ὁ Συμεὼν. Ὁ Μεχμέτ, γελᾶσας ἐπὶ τῇ άφροσύνῃ τῶν ανθρώπων εκείνων, οὐδαμῶς έδυσκολεύθη ν' άποδεχθῆ τὸ ποσὸν καί νά διατάξῃ τήν άπομάκρυνσιν μὲν τοῦ Μάρκου τήν έκλογήν δέ τοῦ Συμεὼν. Οὕτω δέ κατέλαβεν ὁ τελευταίος οὗτος τὸν θρόνον, ληστρικῶς έκβληθέντος τοῦ συκοφαντηθέντος

Byzantinische Zeitschrift, III, 225-329. Τρ. *Εὐαγγελίδου*, Γεννάδιος, σ. 64-5. Κ. Ζησίου, Οἱ διδάσκακοι τοῦ Γένους, Ἐν Ἀθήναις 1915 σ. 23. Περί τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ιδέ, Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου ἅπαντα τὰ εὐρισκόμενα. Oeuvres complètes de Georges Scholarios, par Mgr. Louis Petit, X. A. Siderides, M. Jugie, tom. I. Paris 1928 έξ.

1. Εἰς τήν αὐτὴν ὑποχρέωσιν κατ' αρχάς ὑπήγοντο καί οἱ Πρεσβευταὶ τῶν ξένων Δυνάμεων πρὸς άναγνώρισιν ὑπὸ τῆς Ὑ. Πύλης.

2. Α. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τήν ἄλωσιν, σ. 19.

Μάρκου, ὃν διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτὸν κατηγορίαν· καὶ κληρικοὶ καὶ ἰδιῶται ἀπεδοκίμασαν, ὄψαντες κατ' αὐτοῦ λίθους ἀναθέματος ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ρύμαις τῆς πόλεως. Βραδύτερον ἐπὶ Συνόδῳ ἀπεδείχθη ἡ ἀθωότης τοῦ Μάρκου Ξυλοκαράβη, μετατεθέντος προεδρικῶς εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος, ἀλλ' εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ ἡ φρικτὴ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίησεν εἰς πάντας ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς αὐτὸν κατηγορία¹. Ὁ Συμεὼν προὐκάλεσε καθ' ἑαυτοῦ ἐπίσης δεινὴν καὶ δικαίαν κλήρου καὶ λαοῦ ἐξέγερασιν². Πρὸς καταπαυσιν δὲ τῆς ἔνεκα τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ συκοφαντηθέντος Μάρκου ἔριδος, προεβιάσθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἀπὸ Φιλίππουπόλεως Διονύσιος α' (1466-1471, 1489-99), τῇ προστασίᾳ τῆς Σερβίδος μητροῦς τοῦ Σουλτάνου Μάρως, ἣτις ἐν μέσῳ τῆς ἀσεβείας διετήρησε τὴν χριστιανικὴν πίστιν, πολλάκις βοηθήσασα τὴν πάσχουσαν Ἐκκλησίαν, προστατεύσασα τοὺς Χριστιανούς καὶ εὐεργετήσασα τὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους Μονὰς. Δυστυχῶς δ' ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου ὤρισθη, ἐκτὸς τοῦ χρηματικοῦ δώρου (πεσοκῆς) ὑπερ ὄφειλε νὰ διδῆ ὁ ἐκάστοτε Πατριάρχης, καὶ φόρος ἐτήσιος τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν τουρκικὴν Κυβέρνησιν ἐκ δισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων, ἀτινα αὕτη ἀπήτησε, διότι κακοὶ τινες ἀνθρωποὶ διαβάλλοντες τὸν Διονύσιον ὑπεσχέθησαν τὸ ποσὸν τοῦτο πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Διονύσιος ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ Συνόδῳ ἀθῶον τῆς ἀποδοθείσης εἰς αὐτὸν κατηγορίας, ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπήτησε τὸ ἀνωτέρω ποσὸν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐκλεγέντος τὸ β' Πατριάρχου τοῦ Συμεὼν (1471-1474). Ἐν τῇ σωζομένῃ πράξει τῆς τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1474 συνελθούσης Συνόδου λέγουσιν οἱ συγκροτήσαντες αὐτήν Ἀρχιερεῖς τὰ χαρακτηριστικώτατα ταῦτα «Ἡ Πόρτα, προστάξει τοῦ κρατοῦντος, ἐπέδηκεν ἡμῖν ὡς μὴ βουλομένοις τὸ τοιοῦτο βῆρος, προσθεῖσα καὶ ἀπειλὰς μεγίστας, εἰ ὅπως παρακοῦσαι τολμήσωμεν ἐνιστάμεθα γὰρ ἐπὶ πλείστας ἡμέρας, μὴ βουλόμενοι ὅπως τοιοῦτο βῆρος ὑπομεῖναι τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐν τῷσάυτῃ πενίᾳ τυγχάνουσαν. Ἡ ἔνστασις ὅμως ἡ ἡμετέρα οὐδὲν ἤγνευεν, ἀλλ' ὁσημέραι ἐπτείνοντο ἡμῖν τὰ δεινὰ· τοὺς τε γὰρ ναοὺς ἔκλεισαν καὶ παντελῶς ἀργία τούτους ἠπέλησαν. Πλὴν ἐν ὄσῳ ἡ τοιαύτη ἔνστασις ἐγένετο ἀφ' ἡμῶν, ἤλθεν ἡμῖν ὀρισμὸς φρικτῶδης τοῦ κρατοῦντος κελεύων λαβεῖν τὸν Πατριάρχην ἀπαραιτήτως τὸ Πατριαρχεῖον· εἰ δ' ἄλλως ποιήσῃ καὶ ἐκεῖνος κινδυνεύσει καὶ ἡμεῖς ἅπαντες. Διὰ τοῦτο ὡς τὰ ἔσχατα κινδυνεύοντες, ὑπέστημεν ἅπαντες ἐκ κοινοῦ

1. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 40. 41. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 102 ἐξ. *Φιλίππου Κυπρίου*, Χρονικόν, Lipsiae et Francofurti 1687, σ. 352-4. *Μελετίου Ἀθηνῶν*, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Γ', 321. *Α. Π. Κεραμέως*, Μάρκος Ξυλοκαράβης, Πατριάρχης Οἰκουμενικὸς καὶ εἰτα πρόεδρος Ἀχρίδων, ἐκ τῶν «Βυζαντινῶν Χρονικῶν» Πετροῦπόλεως, X, 1903, τεύχ. 3. 4. L. Petit, *Deposition du patriarche Marc Xylocaravi*, ἐν *Revue de l'Orient Chrétien*, Paris 1903, VIII, 144-9.

2. *Φιλίππου Κυπρίου*, Χρονικόν, σ. 352-7.

συμφώνου τὸ εἰρημένον χαράτζιον κατ' ἐνιαυτὸν τελεῖν»¹. Οὕτω διὰ τῆς αὐθαιρέτου ἐπεμβάσεως τοῦ Σουλτάνου, κλείσαντος τοὺς ὑπολειφθέντας χριστιανικοὺς ναοὺς καὶ ἀπειλήσαντος θάνατον κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Ἀρχιερέων ἐξεβιάσθη ἡ Ἐκκλησία ν' ἀναλάβῃ τὸν ἐτήσιον φόρον τῶν δισχιλίων νομισμάτων. Τὸν φόρον τοῦτον ἀπέδωκεν ὁ Πατριάρχης Συμεὼν². Ἀλλὰ δυστυχῶς πρὸς κατάληψιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος μείζον ποσὸν ὑπεσχέθη πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν ὁ ἐκ Σέρβων καταγόμενος Ραφαήλ (1474), ἄνθρωπος ἀγράμματος καὶ μέθυσος³, ὅλος ἀνίκανος καὶ ἀνάξιος τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος, ἀναχθεὶς εἰς αὐτὸ τῇ προστασίᾳ πιθανῶς τῆς Μάρως, ὅστις ὅμως μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποδώσῃ τὸ ὑπεσχημένον χρηματικὸν ποσὸν ἐβλήθη ὑπὸ τῶν τούρκων εἰς τὴν φυλακὴν καὶ οἰκτρῶς ἐν αὐτῇ τὸν βίον ἐτελεύτησε, τὴν κοινὴν προκαλέσας βδελυγμίαν διὰ τῆς καθόλου διαγωγῆς αὐτοῦ⁴. Ταῦτα δὲ χαρακτηρίζουσι τὴν δεινὴν κατάστασιν εἰς ἣν περιήλθεν ἡ Ἐκκλησία ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος βραχυτάτου, μόλις ἀρξαμένης τῆς τουρκοκρατίας. Ἐκτὸς τοῦ ἐκ δισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων ἐτησίου φόρου κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Σουλτάνου ἐπλήρωσεν ὁ μετὰ τὸν ἐπιβάτην Ραφαήλ Πατριάρχης ΚΠ. Μάξιμος γ' (1476-1481) ἐφ' ἅπαξ ἕτερα πεντακόσια νομίσματα, ἅτινα ὅμως καθωρίσθησαν καὶ διὰ τὸν μέλλοντα χρόνον ὡς ἰδιαιτέρος πρὸς τὸν Σουλτάνον φόρος τοῦ ἐκάστοτε ἐκλεγομένου Πατριάρχου. Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι πρὸς εἰσπραξίν πλειόνων χρημάτων ἀνεπιβάζοντο καὶ κατεπιβάζοντο συνεχῶς Πατριάρχαι⁵.

Καθόλου δὲ εἰπεῖν ὁ πορθητῆς διεξάγων συνεχεῖς πολέμους πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, κατέστρεφεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αὐτάς, αἰχμαλωτίζων ἢ κατασφάζων τοὺς κατοίκους. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος, ἧς τὸν τελευταῖον Ἑλληνα Αὐτοκράτορα μετὰ τῶν τέ-

1. Ἐπαμ. Σταματιάδου, Ἐκκλησιαστικά σύλλεκτα, Ἐν Σάμῳ 1891, σ. 15. Περβλ. σ. 21.

2. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 110. Περὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Συμεὼν περβλ. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ἐν Δελτίῳ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Γ', 478. Μ. Γεδεών, Βραχέα Σημείωσις κτλ. σ. 143 καὶ ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ΚΣΤ'. σ. 366. Ὁ Συμεὼν Τραπεζοῦντος, ἀναμφιβόλως ἐπατριάρχευσε τρίς, 1446, 1471-74, 1481-86.

3. Κυρίλλου Λαυριώτου, Χρονικὸν (ἐκδ. Μ. Γεδεών, ἐν «Ἀθηναίῳ» τόμ. στ'. σ. 1-52) στιχ. 185 «τρισβάρβαρος ἀγράμματος καὶ λίαν οἰνοπότης».

4. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 98. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 38. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἄν. σ. 26. Παπαρηγοπούλου, Ε', 530. Μελετιῦ Ἀθηνῶν, Γ', 333. Κούμα, Ζ', 437. Φιλίππου Κυπρίου, Χρονικόν, σ. 363. Ὁ Βασίλειος Στεφανίδης, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησ. Ἱστορίαν καὶ τὸ Ἐκκλησ. Δίκαιον, σ. 99-103, φρονεῖ ὅτι ὁ Ραφαήλ ἠῤῥησε τὸ δῶρον (πεσκές) καὶ οὐχὶ τὸ χαράτζιον.

5. Φιλίππου Κυπρίου, Χρονικόν σ. 352-4. Μελετιῦ Ἀθηνῶν, Ἐκκλησ. Ἱστορία Γ', 331.

κνων αὐτοῦ κατέσφαξεν ὁ Μεχμέτ¹, μετηνέχθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς ΚΠ. χιλιάδες κατοίκων καὶ τὰ μὲν χαρέμια τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν μεγιστάνων ἐπληροῦντο ὑπὸ τῶν κορῶν τῶν ἀτυχῶν «ῥαγιαδῶν», οἱ δὲ ἀντιθάλαμοι αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀτυχεστάτων μειρακίων², καὶ ὡς λέγει ὁ χρονογράφος περὶ τοῦ Μεχμέτ, οὐδ' ὄλωσ ἡσύχασεν «ἀλλ' ὥσπερ ἀγέλας προβάτων ἔφερε κατ' ἔτος τοὺς δυστυχεῖς, οὓς μὲν πωλῶν, οὓς δὲ καὶ δωρούμενος τοῖς βουλομένοις»³.

Τὸ παράδειγμα τοῦ πορθητοῦ τῆς ΚΠ. ἐμιμήθησαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀναγνωρίζοντες μὲν διὰ τῶν ἐκάστοτε πρὸς τοὺς Πατριάρχας ἐκδιδομένων βερατίων τὰς προνομίας τῆς Ἐκκλησίας, καταπιέζοντες δὲ καὶ διώκοντες αὐτὴν καὶ τοὺς χριστιανούς. Ὁ υἱὸς τοῦ πορθητοῦ Βαγιαζήτ β' (1481-1512), ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπόλεμος μεθυσκόμενος καθ' ἑκάστην, παρὰ τὰς σχετικὰς τοῦ Κορανίου ἀπαγορεύσεις, καὶ φονεύων τοὺς παρατυγχάνοντας, εὐλόγως ἐκλήθη ὑπὸ τῶν καταδυναστευομένων «χριστιανομάχος» καὶ «μισόχριστος»⁴. Ἐπ' αὐτοῦ Πατριάρχου ὄντος τοῦ Νήφωνος β' (1486-1489) ἀπέθανεν ὁ πρὸ αὐτοῦ Πατριάρχης Συμεὼν καταλιπὼν περιουσίαν τινά, ἣτις ἔδει νὰ περιέλθῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἄλλ' ἐκηρύχθη ἡ περιουσία «αὐθεντική», ὡς ἀνήκουσα δῆθεν εἰς τὸν αὐθέντην Σουλτάνον, διότι ὁ Συμεὼν δὲν κατέλιπε κληρονόμους. Ὁ Πατριάρχης Νήφων προέβαλε κληρονόμον τινα Βασίλειον ὄνόματι, ἀλλ' ἀνμείχθη εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Σουλτάνου διατελὼν υἱὸς τοῦ Ἀμοιρούτζη, ὁ Σουλτάνος διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ Νήφωνος καὶ κατέσχε τὰ κατάλοιπα τοῦ Συμεὼν. Ὁ Νήφων ἐξελέγη καὶ τὸ β' (1497-8) ἀλλὰ ταχέως ἀπεμακρύνθη τοῦ θρόνου⁵. Αὐστηρῶς ἀπαγορεύσας ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ τὴν ἐπισκευὴν ἢ ἀνέγερσιν χριστιανικῶν ναῶν, διήρχετό ποτε διὰ τοῦ προαστείου τῆς ΚΠ. «Χρυσοκεράμου» (Κουσουντζούκ), ἰδὼν δὲ νέον τι κτίριον ὠραῖον μετὰ κεράμων καὶ ἐρωτήσας τοὺς κατοίκους ἔμαθεν ὅτι ἦτο ναὸς καὶ ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ α' (1498-1502, 1504) ἐστεγάζετο διὰ κεράμων. Ὅθεν ὀργισθεὶς διέταξε τὴν παῦσιν τοῦ Πατριάρχου⁶. Ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου τούτου ὁ παρὰ τοῦ νέου Πατριάρχου διδόμενος φόρος ἠξήθη κατὰ χίλια νομίσματα, ὁ δὲ Ἰωακείμ προσέθηκε, δυστυχῶς, ἕτερα πεντακόσια πρὸς ἀπόκρουσιν ραδιουργιῶν τῶν ζητούντων νὰ καταβιβάσωσιν αὐτὸν

1. *Κ. Σάθα*, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ', ρα'.—ργ'.

2. *Κούμας*, ἐνθ' ἀν. Ζ', 379. 383. Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, «Ἀθήναιον» Δ', 404-5.

3. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 45. Ὁ *Δούκας* (σ. 250) λέγει περὶ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ «ὥσπερ τις ψύλλαν συντρίβων αἰσθάνεται τινος ἡδονῆς, οὕτω καὶ οὗτος οἰκεία χειρὶ φονεύων ὁ φόνου ἄξιος ἐδρυσίζετο».

4. *Μελετίου* Ἀθηναίων, ἐνθ' ἀν. Γ', 338. *Κούμας*, Ζ', 404.

5. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 135. 138. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία σ. 129-31.

6. Πολιτικὴ ΚΠ. ἱστορία σ. 69. 70. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία; σ. 138.

ἀπὸ τοῦ θρόνου, ὡς λέγει ὁ χρονογράφος «διὰ τὸ τοὺς κρατοῦντας δώροις κάμπτεσθαι καὶ μὴ τὸ συμφέρον δοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν χριστιανῶν δυστυχίαν καὶ τὰς διαφορὰς, αἵ καὶ ἐδίδουν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην ἀργύριον ὃ ἐστὶν αὐτοῖς θεός»¹. Μετὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου περὶ παύσεως τοῦ Ἰωακείμ οἱ Ἄρχιερεῖς «ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν» καὶ συνελθόντες ἐξελέξαντο τὸν Παχώμιον α' (1503-1504, 1504-13), ὅστις ἐπλήρωσε 3500 χρυσῶν νομισμάτων εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Σουλτάνου, διότι εἰς τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν ἀνεβιάσθη ὁ φόρος. Πρὸς συλλογὴν δὲ τοῦ φόρου καὶ τῶν ἄλλων ἀδιαλείπτων χρηματικῶν ἀπαιτήσεων οἱ Πατριάρχαι περιώδευον τὰς ἐπαρχίας ἢ ἀπέστελλον ἀντιπροσώπους².

Ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μεθώνης (1500), φραγκοκρατουμένης τότε, διέταξεν ὅπως ἅπαντες οἱ πρεσβύτεροι τῶν 12 ἐτῶν ἄρρενες κάτοικοι κατατομηθῶσιν, ἐκ δὲ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν στηθῶσι δύο πύργοι. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἐξηδραποδίσθησαν³. Ἐνεκα δὲ πολεμικῶν τινῶν ἀποτυχιῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, διέταξεν ὁ Σουλτάνος παρομοίους ἐξανδραποδισμοὺς καὶ σφαγὰς ἐν Ἡπειρῳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐν δὲ τῇ ΚΠόλει διηρπάγησαν δέκα χριστιανικοὶ ναοὶ⁴. Μόνον ἐν τέλει τῆς βασιλείας τοῦ Βαγιαζήτ κατέπαυσαν οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί.

Ὁ τὸν Βαγιαζήτ διαδεχθεὶς Σουλτάνος Σελίμ α' (1512-1520) διὰ τὴν ὀμότητά του ἐπικληθεὶς «Γιαβούζ»⁵, τῷ 1517 κατακτίσας τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ προνόμια θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ κατοχῆς τῶν Μονῶν αὐτῶν καὶ τῶν Ἁγίων Τόπων⁶. Ἐπεβάρυνεν ὁμοίως τοὺς χριστιανοὺς διὰ νέων φόρων, ἐπαυξήσας τοὺς μισθοὺς τῶν Γενιτσάρων, λέγεται δὲ ὅτι συνέλαβε τὸ ἀπαίσιον βούλευμα νὰ μεταβάλλῃ μὲν πάντας

1. Πολιτ. ΚΠ. Ἱστορία 70. Πατρ. ΚΠ. Ἱστορία, σ. 139. 140.

2. Stephan Gerlachs des Aeltern, Tage Buch, σ. 31. 34. 244. 462. 469. 470.

3. Πατρ. ΚΠ. Ἱστορία σ. 149. Οὐίλλιαμ Μίλλερ, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, μεταφρ. Σπ. Λάμπρου, Ἐν Ἀθήναις 1909-10, Β', 237.

4. Τρ. Ἐδαγγελίδου, Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, Ἐν Ἀθήναις 1894, σ. 317. Παπαρρηγόπουλος, Ε', 500. Μεταξὺ ἄλλων μετεβλήθη εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος Μιρ-ἀχώρ-τζαμί ὁ περιφημὸς ναὸς τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Βαπτιστοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Στουδίου, Millingen, ἐνθ' ἄν. σ. 49. Κ. Καλλινίκου, ἐνθ' ἄν. σ. 60. 61.

5. Hammer, ἐνθ' ἄν. IV, 136 ἐξ. Jorga, ἐνθ' ἄν. II, 315 ἐξ. Κούμα, ἐνθ' ἄν. Ζ', 407. 422. Βυζαντίου, ἐνθ' ἄν. Β', 396-7.

6. Νεκταρίου (Πατρ. Ἱεροσολύμων) Ἱεροκοσμικὴ Ἱστορία, Ἐνετίησι 1758, σ. 98. Κ. Σάθα, Ἡ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ διαθήκη Μωάμεθ τοῦ προφήτου καὶ τὸ Χάτι Σερφιῶν τοῦ Σουλτάνου Σελίμ. «Χρυσάλλις» Γ', 1865, σ. 609-614. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σ. 457-ἐξ.

συλλήβδην τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς μουσουλμανικὰ τεμένη καὶ νὰ θανατώσῃ πάντα χριστιανὸν μὴ προσερχόμενον εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν.

Πρὸς τοῦτο υπέβαλε τῷ μουφτῇ Μεχμέτ Τζεμαλῇ τὸ ἐρώτημα τί εἶναι εὐαρεστότερον τῷ Θεῷ, ὁ ἔξισλαμισμὸς πάντων τῶν ἀνθρώπων ἢ ἡ κατάκτησις ὅλου τοῦ κόσμου; Ὁ Τζεμαλῇ, μὴ ἐννοήσας τὸν σκοπὸν τοῦ ἐρωτήματος, ἀπεφάνθη ὅτι τὸ πρῶτον μᾶλλον ἀρέσκει τῷ Θεῷ. Τότε δὲ ὁ Σουλτᾶνος διέταξεν ἀμέσως νὰ καταληφθῶσι μὲν πάντες οἱ χριστιανικοὶ ναοί, νὰ καταδικασθῶσι δὲ εἰς θάνατον πάντες οἱ χριστιανοί, οἱ μὴ στέργοντες νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν. Ὁ Τζεμαλῇ, ὑπὸ φρίκης καταληφθεὶς ἐκ τῆς διαταγῆς ταύτης, ἔσπευσε πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην Πιορῇ Μεχμέτ πασᾶν καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτήν, ἐπειδὴ δὲ ὁ Μ. Βεζύρης ἀνελογίσθη ὅτι ἡ ἑξαφάνισις τῶν χριστιανῶν ἐμελλε νὰ βλάβῃ οἰκονομικῶς τὸ Κράτος, διότι δὲν θὰ ὑπῆρχον οἱ πληρώνοντες φόρους, προσεπάθησε μὲν νὰ μεταπεισῇ τὸν Σουλτᾶνον ἀποδεικνύων ὅτι τὸ Κοράνιον ἐπιτρέπει τὴν ἐν μουσουλμανικῷ Κράτει ἀνοχὴν τῶν χριστιανῶν, συγχρόνως δὲ εἰδοποίησε τὸν τότε Πατριάρχην ΚΠ. Θεόληπτον α'. (1513-1522) ὅπως προλάβῃ τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον τῆς τελείας καταστροφῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ Πατριάρχης ἐπεκαλέσθη τὰ προστάγματα τοῦ πορθητοῦ τῆς ΚΠ. Μεχμέτ καὶ τὰς δηλώσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην Γεννάδιον Σχολάριον, μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ προσαγάγῃ τι ἔγγραφο, διότι ἐν τινι πυρκαϊᾷ τοῦ Πατριαρχείου πάντα κατεστράφησαν τὰ σχετικά, παρουσίασε τρεῖς γέροντας Γενιτσάρους μάρτυρας αὐτῶν. Ὁ Σουλτᾶνος ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν Γενιτσάρων καὶ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Κορανίου περὶ ἀνοχῆς τῶν χριστιανῶν ἐν μουσουλμανικῷ Κράτει πεισθεὶς ἀνεκάλεσε μὲν τὴν περὶ ἔξισλαμισμοῦ τῶν χριστιανῶν διαταγὴν¹, κατέλαβεν ὅμως πλείστους ναοὺς χριστιανικοὺς καὶ ἐπανέλαβε τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς χρήσεως κωδῶνων ἐν τοῖς ὑπολειφθεῖσιν. Οἱ χριστιανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἰδρῦσωσι μικροὺς ξυλίνοὺς ναοὺς, ἢ νὰ ἐκκλησιάζωνται ἐν ὑπαίθρῳ².

1. Πατριαρχικὴ ΚΠ. Ἱστορία, σ. 158-9. Α. Ὑψηλάντης, σ. 62. Μελέτιος Ἀθηναῶν, Ἐκκλησ. Ἱστορία Γ', 338-9. D. Cantimir, ἐνθ' ἄν. II, 47-50. Βυζαντίου, Ἡ ΚΠολις Α', 577. Ε. Κυριακίδου, Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1892, Α', 28-9. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη, Γ', 413. Πρὸς τοὺς ἄλλοις οἱ Γενιτσαροὶ εἶπον ὅτι ἡ ΚΠολις παρεδόθη οἰκιοθελῶς εἰς τὸν πορθητὴν, ἀλλὰ βεβαίως τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές ὡς ἀπεπειράθη ν' ἀποδείξῃ ἐπὶ τῇ βάσει τουρκικῶν πηγῶν ὁ J. H. Mordtmann, Die Kapitulation von Konstantinopel im Jahre 1453, ἐν Byzantinische Zeitschrift, XXI, 1913, σ. 129 ἐξ. J. Soccolov, ἐνθ' ἄν. σ. 24. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία Γ', α'. σ. 19. 20.

2. Κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας διαρπαγὰς τῶν ναῶν μόνον τὸν ἐν Μουχλίῳ τῆς ΚΠ. λιθόκτιστον ναὸν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσιν οἱ Τούρκοι. Τὸν ναὸν τοῦτον ὠνόμαζον «ναὸν αἵματος» («Κὰν Κιλισσέ») ἕνεκα τῆς περὶ αὐτὸν μεγάλης σφαγῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως. Δὲν κατέλαβον δὲ αὐτὸν διότι ὁ πορθητῆς

Ὁ τοῦ Σελήμ α' διάδοχος Σουλεϊμάν β' (1520-1560), ὁ Νομοθέτης (Κανονη), «Μέγας» καὶ «Μεγαλοπρεπής» ἀποκληθεὶς, ὑπῆρξεν εἰς τῶν κραταιῶν Σουλτάνων. Ἐπ' αὐτοῦ, οὐχ' ἦντον, τὸ πρῶτον ἡ Τουρκία παρεχώρησε διὰ συνθηκῶν τῆς δικαιοδοσίας (capitulation) εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις τὰ προνόμια τῆς ἐτεροδικίας καὶ τῶν Προξενικῶν δικαστηρίων, τῶν ταχυδρομείων καὶ ἄλλων ἐξαιρετικῶν δικαιωμάτων¹. Διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ παρὰ τῷ Μ. Βεζύρη ἰσχύοντος Ἑλληνοσ Ἐνάκη παρεχώρησεν ὁ Σουλεϊμάν πρὸς τὸν Πατριάρχην ΚΠ. Ἱερεμίαν α' (1522-1545) βεράτιον, ἀναγράφον τὰς ἄς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν προνομίας, αὐξήσας ὁμως τὸν παρὰ τῶν Πατριαρχῶν διδόμενον φόρον εἰς τετρακισχίλια χρυσᾶ νομίσματα ἑτησίως². Ὁ Πατριάρχης ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ τὸ ὑπέρογκον τοῦτο διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν καὶ νὰ προσαυξήσῃ μάλιστα αὐτὸ βραδύτερον, πρὸς λύσιν ἐκκλησιαστικοῦ τινος ζητήματος, εἰς τέσσαρας χιλιάδας ἑκατὸν νομίσματα. Ὁ ἐπαχθέστατος οὗτος φόρος κατεβάλλετο ἑτησίως εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, χωρὶς νὰ προλαμβάνονται δι' αὐτοῦ αἱ λοιπαὶ αὐθαιρεσίαι³. Τῷ 1542 μετὰ τὰς πρώτας ἀποπείρας πρὸς διαρπαγὴν καὶ βεβήλωσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου, πρὸς ἄφατον θλίψιν τῶν χριστιανῶν διέταξεν ὁ Σουλτάνος νὰ καταβιβασθῇ ὁ ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου τῆς Παμμακαρίστου σταυρός, ὅστις ἐφαίνετο μακρόθεν⁴, κατὰ δὲ τοὺς πρὸς Ἑνετοὺς διαρκεῖς πολέμους τὰ πάνδεινα ὑφίσταντο οἱ χριστιανοὶ παρὰ τῶν τούρκων. Οἱ μοναχοὶ τῶν μονῶν τῶν Στροφάδων νήσων κατεσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν⁵, μετὰ τινα δὲ ἔτη ἐκόπτοντο αἱ γλώσσαι τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ἵνα μὴ ὀμιλῶσιν ἑλληνιστί⁶. Ὁ τοῦ Ἱερεμίου α' διάδοχος Πατριάρχης Διονύσιος β' μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ παρουσιάσθη εἰς τὸν Σουλτάνον μετὰ τῶν συνήθων διατυπώσεων καὶ ἐπλήρωσε μόνον τὸ ποσὸν τῶν 3,000 χρυσῶν νομισμάτων. Μετὰ τοῦτο ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς,

ἔδωκεν αὐτὸν τῷ ἀρχιτέκτονι Χριστοδούλῳ δι' ἰδίου χρυσοβούλλου «Χάττι σερίφ», Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 12.

1. Hammer, ἐνθ' ἄν. V, 1 ἐξ. VI, 238 ἐξ.

2. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 154. 7.

3. Αὐτόθι, σ. 170. 1. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἄν. σ. 63. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 503. J. Socolov, ἐνθ' ἄν. σ. 20. Ζαχαρίου Μαθᾶ, Κατάλογος τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν Πατριαρχῶν ΚΠ. ἐκδ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1884, σ. 178. 9. Ὁ Πατριάρχης Ἰωάσαφ ἠτύχησε νὰ ἐλαττώσῃ τὸν φόρον εἰς δισχίλια νομίσματα, Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 179.

4. Πατρ. ΚΠ. ἱστορία, σ. 178. Ὑψηλάντου, ἐνθ' ἄν. σ. 91. Δουσιθέου, Περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, Ἐν Βουκουρεστίῳ 1715, σ. 1165.

5. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ἐν Ἀθήναις 1869, σ. 122.

6. Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 117. Μελετίου Ἀθηνῶν, Ἐκκλησι. ἱστορία, Ἐν Βιέννῃ 1783-4, Γ', 301. 2. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ'. σ. στ'.

λέγει ὁ χρονογράφος «ἐπροσκύνησεν αὐτὸν ὡς αὐθέντην αὐτῶν καὶ βασιλέα καὶ πατριάρχην»¹.

Ὁ Σουλτᾶνος Σελήμ β' (1566-1574) ὁ Μέθυσος (Μέστ) ἀπεκάλει ἑαυτὸν μᾶστιγα καὶ ξίφος τοῦ Θεοῦ, ἀπεσταλμένον ὑπ' αὐτοῦ πρὸς καταστροφὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας². Ἐπ' αὐτοῦ ὑπέστη μεγάλη καταστροφὰς ἡ Κύπρος, ὑποταγεῖσα ὑπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν (1570), ἐπηυξήθησαν οἱ φόροι τῶν χριστιανῶν καὶ ἀπανθρώπως συνελέγοντο διὰ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων οἱ παῖδες. Ὁ δὲ μετ' αὐτὸν Σουλτᾶνος Μουράτ γ' (1574-1575) ἐπανέλαβε τὸ ἀπαισιον βούλευμα τοῦ Σελήμ α' περὶ τελείου ἐξαφανισμοῦ τῶν χριστιανῶν, διανοηθεὶς νὰ μετατρέψῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναδὸν τῆς Ἀναστάσεως εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὁ φοβερὸς κίνδυνος τοιαύτης καταστροφῆς διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων³. Ἐπὶ τοῦ Μουράτ γ' ἐπανελήφθη αὐστηρότατα ἡ διαταγὴ ὅπως οἱ χριστιανοὶ φέρωσι πάντοτε πένθιμον περιβολήν. Τῷ 1572 Πατριάρχης ΚΠ. ἐξελέγη ὁ ἐπιφανέστατος Ἱερεμίας β' ὁ Τρανὸς ἐπικαλούμενος (1572-9, 1580-4, 1586-1595), ὑποχρεωθεὶς νὰ πληρώσῃ δισχίλια νομίσματα ὅπως λάβῃ τὸ βεράτιον παρὰ τοῦ Σελήμ β', ὅστις, κατὰ τὸν χρονογράφον, «πᾶσαν ἐξουσίαν τοῦ ἔδωκε καὶ δεσποτείαν εἰς πάντας τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς, καὶ νὰ κάμῃ κατὰ τὸν νόμον καὶ κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ, νὰ μὴ δὲν ἔχη κανένα ἐμπόδιον ὑπὸ τινος... Καὶ ὡς ἔλαβεν ὁ Πατριάρχης τὸ μαπαράτιον ἐκάθησεν εἰς κριτήριον καὶ ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης πάντας ἔκρινε»⁴. Προδήλον ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω μετέδωκεν ὁ χρονογράφος τὸ περιεχόμενον τοῦ βερατίου κατὰ τὰς θεμελιώδεις αὐτοῦ διατάξεις, ἃς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἔκδοσις τοῦ βερατίου ἦτο προσοδοφόρος, καθιερώθη ὅπως ἐὰν συνέπιπτε μεταβολὴ τοῦ προσώπου τοῦ Σουλτάνου λαμβάνῃ νέον βεράτιον ὁ Πατριάρχης. Ὅθεν ὁ Ἱερεμίας ὑπεχρεώθη ἐκ νέου νὰ καταβάλῃ τὸ ποσὸν τῶν δισχιλίων νομισμάτων καὶ ν' ἀνανεώσῃ τὸ βεράτιον, διότι ἀνεδείχθη νέος Σουλτᾶνος ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μουράτ γ' «ὁ δὲ Πατριάρχης λαβὼν τὸ διατεταγμένον πεσκέσιον ἦτοι κανίσκιον, τὰς δύο χιλιάδας τὰ φλωρία, ὑπῆγε καὶ ἐπροσκύνησεν αὐτὸν καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐφίλησεν, ὡς εἶναι συνήθεια τῶν Πατριαρχῶν καὶ τὸ μαπαράτιον αὐτοῦ ἐβεβαίωσεν, ὅπερ τοῦ ἔδωκεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ σουλτάν Σελήμης καὶ ὄρισε καὶ ἔδωκεν αὐτοῦ καὶ ἄλλον νέον μαπαράτιον, ὅτι κατὰ τὴν πίστιν του νὰ δρίζῃ καὶ νὰ κρίνῃ μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους, ἱερεῖς καὶ πάντα ἀνθρώπων ρωμαίων καὶ ἐκκλη-

1. Πατριαρχικὴ ΚΠ. ἱστορία, σ. 177.

2. *Κόυμα*, ἐνθ' ἀν. Ζ', 413-428. Hammer, VI, 390 ἐξ. Martine Crusii, Turcograecia, Basileae 1584, σ. 344.

3. *Αὐτόθι*, σ. 211. Hammer, VI, 275.

4. Πατρ. ΚΠ. ἱστορία, σ. 193. 4.

σίας και μοναστήρια, και ὅποιος φάνῃ ἐναντίος τοῦ μπαράτιου αὐτοῦ νὰ παιδεύεται μεγάλως παρὰ τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Λαβὼν δὲ τὸ βασιλικὸν μπαράτιον ὁ Πατριάρχης καθέζεται εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς κύριος και δεσπότης τῆς οἰκουμένης και κρίνει και ἀποφάσεις ποιεῖ και τίμια πατριαρχικά γράμματα οἱ χριστιανοὶ ἐπέρουν εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν και ἔχουν τὸ βέβαιον εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην και ἄλλα ὅμοια ποιεῖ κατὰ τὴν δεσποτείαν και ἐξουσίαν, ἣν περ ἔχουν οἱ Πατριάρχαι»¹. Ἄλλ' ἡ δεσποτεία ἐκεῖνη και ἐξουσία τῶν Πατριαρχῶν, ἣν ἀφελῶς ἐξαίρει ὁ χρονογράφος, ἠδύνατο ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐξαφανισθῇ διὰ τῆς ἀνθαιρέσιαις τῶν Σουλτάνων, μὴ σεβομένων τὰς ἐαυτῶν διατάξεις. Ὅθεν και ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου β' ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας και τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἦτο δεινὴ. Πρὸ παντὸς αὐτὸς ὁ Πατριάρχης δὲν ἦτο ἀσφαλῆς ἐν τῷ ἀξίωματι αὐτοῦ διότι οἱ Σουλτάνοι, ὅπως διαρκῶς εἰσπράττωσι τὸν πατριαρχικὸν φόρον, δὲν ὑπεστήριζον τὸν νομίμως και κανονικῶς κατέχοντα τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπέθαλλον τὰς συνεχεῖς μεταβολάς, διατάσσοντες τὴν παῦσιν και ἐξορίαν τῶν Πατριαρχῶν. Ἐκ τούτου δὲ προήρχετο και συνεχῆς μετακίνησις τῶν Ἀρχιερέων ὑποχρεουμένων ἐκάστοτε νὰ εἰσπράττωσι παρὰ τοῦ δυστυχῆς λαοῦ τ' ἀπαιτούμενα διὰ τοὺς βαρυντάτους πατριαρχικοὺς φόρους χρήματα². Ἡ πατριαρχία τοῦ Ἱερεμίου β' ὑπῆρξε πλήρης ἐπεισοδίων, καθ' ἃ ἐπανελημμένως μὲν ἐξωρίσθη και ἐταλαιπωρήθη ὁ διαπρεπῆς Πατριάρχης, τὸ δὲ πατριαρχικὸν ἀξίωμα κατέλαβεν ὁ Παχώμιος β' (1584-1585) και ὁ Θεόληπτος β' (1585-1586) καταβαρύναντες τὸ Πατριαρχεῖον διὰ χρεῶν. Εὐρον δὲ καιρὸν οἱ Τούρκοι τῷ 1586 ὅτε ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἐταλαιπωρεῖτο ἐν τῇ ἐξορίᾳ νὰ βεβηλώσῃσι και ἀρπάσωσι και εἰς μουσουλμανικὸν μεταβάλλωσι τέμενος τὸν Πατριαρχικὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου. Σώζεται δὲ μέχρι σήμερον ὁ ναός, «Φετιχὲ τζαμι» ὀνομαζόμενος, λείψανον ἱερὸν τοῦ παρελθόντος³. Οἱ λόγοι τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοί, λέγεται δὲ ὅτι πρωτὰν τινὰ εὐρέθη πρὸ τῆς πύλης τοῦ Πατριαρχείου πτώμα τούρκου, προφανῶς ὑπ' αὐτῶν τῶν τούρκων σκοπίμως τεθέν, ὡς ἐγένετο και διὰ Πατριαρχικὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἀμέσως δ' ἐξεγερόντες οἱ τούρκοι ἐζήτησαν τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ και τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν αὐτοῦ και τοῦ περικαλλοῦς ναοῦ⁴. Ὁ τοποτηρητῆς τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου ἀρχιδιάκονος Νικηφόρος Παράσχης ἠναγκάσθη νὰ μετακομίσῃ τὰ ἱερὰ σκεύη, τὴν εἰκόνα

1. Αὐτόθι, σ. 199. 200.

2. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Β', 167. 8. Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, Β', 85-6.

3. A. Millingen, ἐνθ' ἄν. σ. 148.

4. Ἀθ. Κομμ. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 123.

τῆς Παμμακαρίστου καὶ τὰ ἅγια λείψανα ἑμετὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου εἰς τὸν ἐν Βλάχ-Σεραῖφ ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς «Παραμυθίας» ἐπικληθέντα (Παναγία τῆς Παραμυθίας ἢ ἐν τῇ τοῦ Βλάτου). Ἄλλα καὶ ἐνταῦθα δὲν ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν τὸ Πατριαρχεῖον. Τῷ 1597 μετηνέχθη εἰς τὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν Ξυλοπόρτῃ ναὸν καὶ τῷ 1600 τέλος εἰς τὸν ἐν Φαναρίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα ἔκτοτε παρέμεινε². Ἡ συνοικία δ' ἐκείνη τοῦ Φαναρίου ἀπέβη κέντρον οὐ μόνον ἐκκλησιαστικὸν ἀλλὰ καὶ ἔθνικόν τῶν Ἑλλήνων³, διότι ἐν αὐτῇ συνεκεντρώθησαν ἢ τὸ πρῶτον ἀνεδειχθήσαν νέα ἑλληνικὰ ἀριστοκρατικὰ οἰκογένεια, αἵτινες βραδύτερον κατώρθουν νὰ παρέχωσιν ἀνακούφισιν τινα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν καταδυναστευόμενον λαόν.

(Συνεχίζεται)

1. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἀλλὰ τοῦτο βραδύτερον ἐδωρήθη εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἐκκλησίας εὐεργέτην ἡγεμόνα Βλαχίας Βασιλείον, *Ματθαίου Μυρέων*, Βίος καὶ πολιτεία τῆς δόσιας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς νέας τῆς ἐξ Ἐπιβατῶν, *Α. Π. Κεραμέως*, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Ἐν Πετροπόλει 1891, Α', 438 ἐξ. Ὁ Ματθαῖος Μυρέων ἀποδίδει τὴν ὑπὸ τῶν τούρκων διαρπαγὴν τοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου εἰς τὰς ὁμοιογενεῖας τοῦ πρώην Πατριάρχου Θεολήπτου, Αὐτόθι, σ. 452-3, ὡσαύτως καὶ ἄλλοι χρονογράφοι, Πρβλ. *Κ. Δουβουνιώτου*, Καλλίνικος Γ', Πατριάρχης ΚΠόλεως, Ἐν Ἀθήναις 1915, σ. 80. *W. Regel*, *Analeſta Byzantinorussica*, Petropoli 1891, σ. 79. *Χρυσαστόμου Παπαδοπούλου*, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ὁ Λαρίσης-Τρίκκης Διονύσιος Β' ὁ Φιλόσοφος, ὁ χλευαστικῶς ὑπὸ τῶν τούρκων ἐπικληθεὶς «Σκυλόσοφος» (ἐκ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν»). Ἐν Ἰωαννίνοις 1934, σ. 163.

2. *Σκ. Βυζαντίου*, Ἡ ΚΠολις, Α', 570. *Κ. Σάθα*, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα περὶ τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Ἱερεμίου β' τοῦ Τρανοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1872, σ. οστ'.—πβ'. *Ἀγαθαγγέλου Νινολάκη*, Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Πατρ. Ἀλεξανδρείας καὶ Ἐπιτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, Ἐν Χανίοις 1903, σ. 75. *Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 572, τοῦ αὐτοῦ Χρονικὸν Πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ, σ. 74. 5. Τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικαὶ Ἐκκλησιαὶ ἐν ΚΠόλει, Ἐν ΚΠόλει 1888, σ. 65. *Μ. Δ. Χαμοδοπούλου*, Αἱ τοῦ Πατριαρχείου περιπέτειαι «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Β', 791-6. Τοῦ αὐτοῦ, Πότε τὸ Πατριαρχεῖον ἐγκατέστη ἐν Φαναρίῳ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Β', 779 ἐξ. *Καλλινίκου Δελικάνη*, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμ. Γ'. Ἐν ΚΠόλει 1904, σ. 22 σημ.

3. *Μ. Γεδεών*, Φανάριον καὶ αἱ περὶ αὐτὸ συνοικίαι, Βιβλιοθ. ὠφελίμων γνώσεων (Ἀγαθοεργοῦ Συλλόγου Ἑλληνίδων), Ἐν ΚΠόλει 1920, τευχ. πρῶτον. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῆς Φαναριωτικῆς κοινωνίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (τθ') ἑκατονταετηρίδος, Περιοδ. τοῦ ἐν ΚΠόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ΚΑ'. 1891, σ. 55 ἐξ.